

Attsjös handelsbodas och affären på Högalund

Attsjös tidigaste handelsbodar	sid 2
J.P. Karlssons speceri-diverse- och kortvaruaffär	sid 4
Tyra och August Karlssons speceri- och diverseaffär	sid 10
Faster Tyras affär på Högalund	sid 15

Attsjös tidigaste handelsbodar

I augusti 1875 blev Frans Oscar Lindal myndig och startade Attsjös första handelsbod i hemmet på Lindeberg. Redan året därpå flyttade han med sin affärsrörelse till Stensnäs i Furuby. Fadern hade på 1860-talet varit en välbeställd bonde och garveriägare, men kommit på obestånd. Frans Oscar blev en framgångsrik handelsman och hjälpte sina syskon att få en bra start i livet. Själv bildade han aldrig familj.

Carl August Johansson från Holmahult i Herråkra var en annan driftig ung man. Efter att ångsågen vid Sandbäcken i Västorp hade upphört 1885, sökte han sig till Sven Peter Johansson på Jöns Markussonsgård. Denne dynamiske entreprenör hade många projekt på gång, bland annat startade han upp en stor ångsåg vid Sandkullarna i Attsjö, där Carl August blev maskinist. Samtidigt drev den unge mannen en affärsrörelse i en handelsbod inrymd i tillbyggnaden på ett av Sven Petters boningshus - och tog sig efternamnet Holmberg. När Sven Peter oväntat avled i lunginflammation i februari 1887, visade bouppteckningen en skuld på 213 kronor till Carl August Holmberg. Det var en stor summa vid denna tid men handelsrörelsen överlevde och drevs 1888 under firmanamnet C.A. Holmberg.

Den 24 juni 1890 skrev Nya Vexiöbladet att ett boningshus på Jöns Markussonsgård, jämte en vidbyggd handelslokal som innehades av handlanden C.A. Holmberg hade ödelagts natten till fredagen den 18 juni. Elden, som utbröt i handelslokalen, observerades vid fyratiden på morgonen, men var redan så omfattande att släckningsarbete var omöjligt. Även varulagret blev lågornas rov jämte 170 kronor i penningar och det mesta av lösöret. Fram emot midnatt hade några personer varit i butiken för att leverera ett parti mjöl men märkte då inget misstänkt. Man misstänkte mordbrand. Handelslägenheten var försäkrad i länets försäkringsbolag för 2,000 kronor. Två dagar senare meddelade Smålandsposten att Holmberg hade kommit hem från en resa samma natt som branden ägde rum, men gått till sängs och inte märkt något, förrän elden fått så stor spridning att inget fanns att göra. Inte ens kontanterna för de senast sålda varorna kunde räddas.

1892 öppnade Johan Karlsson en liten handelsbod i Attsjö. Han föddes 1868 föregicks av stor dramatik. Detta hungersnödens år hade föräldrarna Carl Johannessson och Sara Johansdotter gift sig och köpt gården Möcklehult i Dädesjö socken. Det sägs att Sara söndagen den 16 augusti ensam hade gått på skogsstigar till Herråkra kyrka, eftersom det var mycket närmare dit än till kyrkan i Dädesjö. På hemvägen fick hon se rök i skyn och trodde att det var i Möcklehult som det brann. Fast Sara var gravid i sjunde månaden skyndade hon sig hem så fort hon kunde och kom hem helt slut efter allt springande. Hemmet klarade sig. Den förödande branden som drabbade fyra socknar passerade på en kilometers avstånd. I oktober månad föddes sonen Johan Peter, deras första barn. Familjen på Möcklehult levde ett hårt och strävsamt liv. Sara födde ytterligare åtta barn men två dog i späda ålder. Under barnaåren drabbades Johan av svår ledvärk och blev sängliggande en hel vinter (Tore Sandrell).

Nitton år gammal gjorde Johan värnplikten. På grund av ledvärken var tunga arbeten utomhus olämpliga för honom. I stället satsade den unge mannen på att bli handelsman och började 1886 som springpojke i Svenslunds lanthandel i Sjösås, med målsättningen att en dag själv kunna öppna en egen affär.

Plåtfoto av Johan under värnplikten 1887. Foto: Privat ägo.

Johan avancerade till bodbiträde och fick efter sex år en veckas ledighet. Tjugofyraåringen ville vidga sina vyer och gjorde en resa till Hunneberg. Vid hemkomsten klandrades han för att "ha missbrukat sin lediga tid på detta sätt", avskedades och måste återvända hem till Möcklehult i september 1892. Vad skulle han nu göra med sitt liv?

I Attsjö ansåg den förmögna bonden och kyrkvärden Johan Carlsson på Norregård att det behövdes en ny handelsbod i byn eftersom den förra på Jöns Markussons gård hade brunnit ner. Kundunderlaget i Attsjö beräknades vara tillräckligt stort men det saknades en affärslokal. På 1850-talet hade Sven Jönsson Ask från Byestad köpt 5/32 mantal Jöns Markussonsgård och flyttade boningshus samt stall från bygatan ut till de så kallade Högfällorna. Där bodde nu gamle Nils Peter med hustru, men år 1892 ordnade kyrkvärden med så att paret istället fick hyra in sig på Lindeberg. Johan Carlsson på Norregård kände familjen på Möcklehult sedan många år. Sonen Johan som var en ärlig och företagsam ung man, erbjöds att flytta in i det tomma gamla boningshuset för att tjugofyra år gammal öppna sin egen handelsbod. Hans olycka banade vägen för framtida lycka.

Till att börja med var varulagret blygsamt men under sex års tid arbetade Johan upp rörelsen. Nyårsafton 1898 gifte han sig med den åtta år yngre bonddottern Eva Petersson från Byestad. Fem av hennes äldre systrar hade utvandrat till Norra Amerika och brodern Carl hade tagit över fädernegården. Deras mor Maja Stina som var mycket skicklig på olika handarbeten, fram för allt på att väva, lärde upp sin yngsta dotter. Dessutom fick Eva gå en utbildning i sömnad. De första åren i det gamla dåliga bostadshuset på Jöns Markussonsgård blev en hård prövning, två barn dog helt små och när sonen Henning föddes 1900 visade det sig att han var blind.

J.P. Karlssons speceri-diverse- och kortvaruaffär

I oktober 1901 förändrades livet radikalt för Johan och Eva Karlsson. Kyrkvärden Johan Carlsson och hans hustru Johanna lät stycka av en tomt på ett halvt hektar från Jöns Markussonsgårds utägor. För ettusen kronor köpte Johan och Eva den inhägnade tomten, som benämndes lägenheten Högalund, och var bebyggd med boningshus, ladugård och jordkällare. Året därpå revs det gamla dåliga bostadshuset och "Snickaren på Rosten", dvs byggmästaren August Johansson från Furuby, uppförde ett hus likt tre andra som han hade byggt i Attsjö på 1890-talet. Högalund inrymde både bostad och en välsorterad lanthandel och huset finns än i dag. Kundkretsen, lagret och sortimentet i lanthandeln växte succesivt men det dröjde flera år innan Eva och Johan vågade sig på att utöka familjen. Först 1908 föddes sonen Evert Valdemar och två år senare dottern Valborg Elenor.

På detta unika kort taget innan 1908 ser vi familjen Karlsson på trappen till sitt nya omålade hus av liggande timmer. Sonen Henning har höga välputsade stövlar och sjömanskostym. Faderns hatt är köpt i stan, kostymen är av enkelt snitt. Mor Eva bär sitt vita finförkläde och blusen ser ut komma från en av systrarna i Amerika. Foto: Privat ägo.

Eftersom allmänna kommunikationer till Växjö saknades i början av 1900-talet, var konkurrensen i det närmaste obefintlig. Affären gick bra och det fanns varken inteckningar eller skulder på firman. Reglerade öppettider hade ingen hört talas om, utan folk kom till affären från klockan sex på morgonen till tio på kvällen sju dagar i veckan. Dottern Valborg har nedtecknat minnen från sin uppväxt och ger en levande bild av livet på Högalund. Från förstuga ledde dörren rakt fram till familjens kök. Dörren till vänster gick till affären som fram till fönstret var inredd med hyllor ända upp till taket. På golvet stod lådor med hästskor, söm, spikar och nubb. Ovanför hängde ett rep med alla storlekar av trätofflor. Nedersta hyllan rymde kängor och stövlar. Högre upp låg tapetrullar och mot fönstret fanns kläder, bl.a., styva kragar, lösmanschetter, strumpor och underkläder. Glasögon i styrka ett till fem kostade en krona paret. Längsidan, som utgjordes av husets gavel, hyste ömtåliga varor som glas, porslin, krukor och vasar på de översta hyllorna. Längre ner fanns bland annat bestick, papperssaker, kaffepumpor, klockor, lampor och därunder torkade russin, plommon, fikon, godis, cigaretter

samt ett dubbelradigt dragspel. Längre in i affären låg olika tyger uppstaplade; både blekt och oblekt kraftig lakansväv men också mönstrade bomullstyger, flanell och mollskinn. I facken på nästa kortvägg fanns en mängd olidfärgade garnbuntar för vävning och vintertid dunkande vävstolarna i Attsjö medan klädestyg, gardiner och trasmattor skapades. Det var Eva som ansvarade för textilavdelningen och bestämde vad som skulle köpas in. Det gällde också hattar, mössor, muffar och småkrams som hårbånd, nålar, spetsar och brodyr. Viktigast för husapoteket var universalmedlen Salubrin och Lazarol samt salvor för sår och andra skavanker. Mot förkylningar fanns anis, lakrits och bröstsocker, som kokades ihop efter husmödrarnas egna recept. Ovanpå den långa disken med tjugoåtta lådor stod ställningen med pappersrullar i tre olika bredder. Allt i lösvikt, som t.ex. kaffe vägdes upp i strutar eller påsar. Viktigast var snuset, oftast ett eller två hekto per karl och vecka. För att få fri frakt från Karlskrona måste Johan köpa in tobaksvaror för minst 200 kronor. Det blev åtta kaggar med snus á 5 kg samt cigarrer och cigariller. Tänk vilken upplevelse en lanthandel måste ha varit på den tiden; blunda och försök att se den framför dig och känna alla olika dofter och lukter. Inför julhelgen levererades ännu på 1910-talet tunnor med brännvin, som mättes upp i kannor och ofta samtidigt provsmakades, varpå många av karlarna denna kväll kom hem betydligt senare än de brukade. Vid sidan om affärslokalen fanns ett förråd med hyllor där bl.a. kimrök, färg och svavel förvarades. På golvet fanns en behållare för salt och en stor mjölbinge med fack för grövre och finare rågmjöl, samsikt och vetemjöl. Där fanns också två stora träkistor, ankarstock i den ena och skorpor i den andra, och en rejäl våg för 100 kg.

I den stora gamla jordkällaren höll sig rotfrukterna bra och där ställdes också silltunnorna, som kom till tågstationen i Åryd. En gång hämtades hela sjutton stycken 110-kilos tunnor med islandssill. Dessa sillar var stora och vägdes inte, utan man räknade tre stycken på ett kilo och dessa hade en strykande åtgång. Johan lät bygga ett uthus och där förvarades karbid, men också räfsor, liar och fotogenkannor. I källaren därunder fanns ett jättestort fläskkar, svagdricka i fem- eller tioliters flaskor och rökta charkuterivaror samt ostar. 1914 hade nog folk på känn vad som skulle komma, berättade Valborg, och föräldrarna hade fyllt upp lagren till bredden. Hon mindes att de köpte in sju grisar och hur fläsket saltades ner i det stora träkaret i källaren. Där hängde isterband, bräckkorv och medvurst i knippen från träbjälkarna i taket och på hyllorna låg stora ostar, smör, jäst, ansjovis och kryddsill, mm. Så plötsligt började hamstringen och hyllorna i affären tömdes på två dagar. Sent den andra kvällen var fadern totalt tröttkörd efter hans livs jobbigaste dag som handlare. Under de fyra år som första världskriget varade kom det svenska folket att lida under en hård ransonering med brist på mat, värme och kläder. Potatis och mjölk kunde Valborgs familj skaffa, men inget kött, inte ens till julen.

1918 slutade kriget och affärerna tog fart igen. Viktigast var att ha välfyllda lager inför jularna, för då ville folk unna sig och ta igen för de fyra förlorade åren. I Attsjö bryggdes eller kokades svagdrickan i hemmen och till detta behövdes malt. Vid uppvägningen i affären stod malten som ett moln av damm. Därefter var det dags för lutfisken med sin karaktäristiska lukt. På Annadagen den 9 december skulle den läggas i blöt, lutas och vattnas ur. Längre fram mot jul såldes julkarameller, julkonfekt och ingredienser till julkaket. Då luktade det jul. Detta var årets brådsta tid med kunder långt ut på kvällarna och stor postutlämning, så inte förrän julaftonsnatten kunde man skura golvet i affären. På julafton när den sista posten hade delats ut var det att doppa i grytan, klä julgranen och äta julgröten. Enligt gammal sed skulle ett ljus

brinna hela natten. Höjdpunkten var julottan, som började redan klockan fem i Furuby kyrka. Familjen hade varken häst eller släde, men fick ofta skjuts av snälla grannar. Snövintrarna med slädbjällror och facklor eller törestickor som flammade ut i mörkret, var fantastiska upplevelser. Juldagen blev stillsam, för då höll affären stängt, vilket var enda gången på hela året. Annandagen började julkalasen och oftast var familjen hos farfar och farmor på Möcklehult och åt lutfisk, gröt och fruktsoppa. Farmodern läste högt ur postillan och så drack man kaffe innan det var dags för hemfärden.

År 1919 grasserade spanska sjukan och i Attsjö drabbades familjen på torpet Penningsmo hårt. Mor Johanna dog den 5 januari. Valborg minns att den 19-åriga dottern Ida kom till affären och klagade över att hon kände sig yr. Några dagar senare var också hon död. Slaktaren August Lindström, som hade kört Johannas kista till kyrkogården, stannade på hemvägen till vid affären: "Nu har jag gjort min systers sista resa" sade han. August smittades av spanskan och dog den artonde januari. Affären sålde slut på löskragar, manschetter, flugor och andra tillbehör till begravningskläder. Valborg tyckte att det var konstigt att inte någon i hennes hem insjuknade, men fadern hade en kittel med trätjära stående i öppna spisen och gick då och då dit för att inhalera röken och sade åt familjen att göra detsamma. För att ära den avlidne skulle en äreport av finhackat granris läggas ut på vägen innan ett begravningsfölje passerade. Familjen Karlsson gjorde detta år många äreportar med kors och den avlidnes initialer i mitten.

Lanthandeln var inte bara ett ställe där man inhandlade varor utan en samlingspunkt för hela bygden. Man umgicks och väntade gärna på sin tur för att också hinna höra senaste nytt. Ungdomarna träffades där kvällstid och de äldre kom ofta i mycket god tid innan posten anlände. Under många år var det "Posta-Lena" från torpet Nyadal som var brevbärare. Trettiofyra år gammal hade hon blivit piga hos arbetskarlen och änklungen Johan Petersson på backstugan Ljungbacken under Attsjötorp. Redan samma år födde hon deras son Claes Emil som var förståndshandikappad och utagerande. Lena hade inte heller det så lätt för sig. Barnafadern Johan var begiven på brännvin, jagade och fiskade hellre än arbetade, så vid tio års ålder blev deras son omhändertagen av Drottning Josefinas anstalt för vanvårdade barn i Kronobergs län. Efter att Johan hade dött som fattighjon 1906 flyttade Lena hem igen till Nyadal, där hennes bror var skomakare. För att bidra till sin försörjning fick Lena i uppdrag att tre dagar i veckan transportera posten mellan Attsjö och Furuby. Hon gick runt mellan gårdar, torp och backstugor och hämtade upp eventuella försändelser. Vintertid kunde det vara mycket kallt att gå postrundan på över två mil och därför hade Lena, alla kjolar som hon ägde på sig. I fickorna på dessa stoppade hon bröd, grönsaker eller andra matvaror hon fick som tack för hjälpen. Breven lämnades till handlaren i Attsjö. Han lade dem i en väska, som låstes och sedan bars av Lena till postföreståndaren i Furuby. På hemvägen hade Lena med sig post i samma förslutna väska till affären i Attsjö. "Posta-Lena" Hon dog 1921 femtiotvå år gammal och beskrevs av Valborg som en av samhällets utstötta och marginaliserade personer.

Johan och Eva var godhjärtade människor. Eva skickade dottern med mat till gamla och sjuka som for illa och var sängliggande. Ofta hände det att Evas far gläntade på dörren in till köket och blinkade "sätt på hurran mor". Han visste att folk som hade lång väg hem behövde stärkas med kaffe för att lättare orka bära hem sina varor. Valborg minns speciellt den kund som tog ett dussin flata och lika många djupa tallrikar i famnen och började sin sjukilometers vandring

hemåt. Betalningen skedde kontant eller på kredit, men en del hade kontrabok och betalade månadsvis. Oftast fungerade detta utan påminnelser. Varje höst kom byns kvinnor med sina mjölkkrukor till affären för att hålla ystegille som tack för hjälpen med posthanteringen. Ett par av kvinnorna hjälpte till att göra ostarna, vanligtvis blev det fem stycken. De övriga satte sig vid kaffebordet för att kalasa och prata. Detta var kvinnornas egen fest.

På 1920-talet började enstaka bilar synas på vägarna och självhushåll ersattes successivt av fabrikstillverkat. I byn fanns tre telefoner, hos skogvaktare Jernberg på Båtmansgård, hos Johan Ulrik på Torsagård och i affären. Ibland kom akutsamtal mitt i natten. Det var stort när Furuby elektiska andelsförening 1920 släppte på strömmen och folk gick ut för att kunna se hur det lyste ur fönstren. Denna tid betecknades av prisstegringar och ökande arbetslöshet. När ersättningen för hemproducerade varor sjönk fick folk allt mindre med kontanter. Ibland måste Johan förskottera betalningarna för bönderna när fakturan på kalk eller utsäde kom med posten.

Efter att sladdbarnet Rune hade fötts i september 1920, började den nyblivna fadern känna sig krasslig, han som inte hade legat i sjuksäng en endaste dag på trettio år. Hustrun Eva måste alltmer ta över ansvaret medan Valborg fick börja att expediera kunderna. Sittande på kundsoffan i affären höll fadern ett öga på dottern när hon vägde upp och räknade samman. Plötsligt var det hon som fick ta bussen in till Växjö för att betala räkningar och beställa nya varor. Som belöning fick den tioåriga flickan gå på restaurang och beställa saft eller kaffe.

Johan blev allt sämre och äggvitevärdena var höga. Dricka brunn i Ronneby hjälpte inte och slutligen lades han in på lasarettet i Växjö, men vantrivdes. Den förste september 1921 eskorterade en översköterska, klädd i svart dräkt och vit mössa med spetsar, honom under taxifärden hem. Tio dagar senare efter en kringla och en kopp kaffe somnade han in 52 år gammal. Dödsorsak: njursvikt. Johan Karlsson var en omtyckt man som folk hade stort förtroende för. Han anlätades i officiella sammanhang och var en duktig affärsman, men visste också hur det var att slita hårt och att gå och lägga sig hungrig. Johan var en högt respekterad person som lämnade ett stort tomrum efter sig i Attsjö.

Bouppteckningen i november 1921 visade ett överskott på 18 000 kronor inklusive fastigheten som värderades till 4000 kr. Efter att Furuby elektriska andelsförening dragit el till byn hade Högalund nu fått elektrisk belysning med en taklampa och tre mindre lampor och dödsboet skulle betala 200 kronor. Hemmet var välutrustat utan att vara överdådigt och det rädde mycket god ordning i räkenskaperna. Förutom handelsboden inventarierna på 3000 kronor, fanns bankbesparingar i Växjö och aktier i kreditinstitut för sammanlagt 8000 kronor. Eftersom många kunder handlade på bok, redovisades utstående fordringar på 1000 kronor och men inga av dessa betraktades som osäkra. Att betala skulderna till Johans dödsbo betraktades som en hederssak. Begravningskostnaderna uppgick till hela 1100 kronor och visade att Johan Karlsson var en man att räkna med. Äldsta sonen Henning hade så nedsatt syn att han inte kunde handha pengar. Valdemar, Valborg och Rune var tretton, tio respektive ett år. Barnens farbror Claes Edvard Karlsson på Möcklehult utsågs till deras förmyndare.

Mor Eva drev affären vidare med hjälp av barnen, men hårda tider väntade. 1922 skrevs den svenska kronan ner med 30% och många fick det svårt. Priset för alla lantbruksprodukter sjönk

och det blev ont om kontanter. Samma höst skulle Valborg börja storskolan i Furuby och bad sin förmyndare om pengar för att kunna köpa en cykel vilket hon fick. De följande vintrarna var hårda med mer än tjugo minusgrader och mycket snö. Flickan gick hemifrån vid halvsjutiden på morgonen och var hemma igen klockan sex på kvällen. När det började gå buss och mjölkbil från Furuby till stan fick folk lättare att ta sig till affärerna i Växjö och då försämrades lönsamheten i Attsjös lanthandel.

Att både köpa fastigheten Högalund 1901 och sedan bygga nytt blev dyrt och det dröjde flera år innan man hade haft råd att klä huset med panel, måla och uppföra veranda och balkong. "Snickaren på Rostens" dekorativa signum sattes slutligen upp på kupan. Familjen Karlsson bestod 1924 av Valdemar sexton år, här med cykel, storebror Henning, mor Eva, Rune tre år och Valborg fjorton år.

Foto: Privat ägo

Åren 1928 och 1929 anlades en ny väg mellan Furuby och Ramnåsa. Schaktmästaren hade helinackordering och kontor på Högalund. Lanthandeln fick nya kunder, sortimentet utökades med nya varor och under ett par år blomstrade affärerna. Därefter följde 1930-talets lågkonjunktur. 1932 insjuknade mamma Eva och dog i mars 1933 vid 57 års ålder. Efter fyrtiotvå år såldes J.P. Karlssons Speceri-diverse och kortvaruaffär 1934.

Familjen splittrades. Äldsta sonen Henning hade gått fyra år på Blindskolan i Växjö och sedan sex år på Tomtebodas blindinstitut i Solna och försörjde sig som borstbindare resten av livet. Brodern Valdemar som redan tidigt var intresserad av jordbruk gifte sig med Berta på Kårestad Stom och blev arrendator på gården. Yngsta brodern Rune for illa som inkallad under de kalla krigsvintrarna på 1940-talet och drabbades senare av en aggressiv reumatisk sjukdom.

Systemen Valborg gifte sig med arrendator Axel Vilhelm Sandvall från Vallen under Östrabo i Växjö och de fick två döttrar. Senare byggde paret ett eget hus kallat "Villa Vallen" och där bodde också Valborgs bror Henning ända fram till sin död, som en del av familjen. Efter femton år som änka dog Valborg 2008. Eva och Johan Karlssons duktiga dotter från Högalund blev nittioåttio år.

Källor:

ArkivDigital. Kyrkoböcker och bouppteckning för Johan Peter Karlsson. Konga häradsrätt (G) FII:79 (1921). Bild 4890, sidan 89.

Avsöndring och försäljning av lägenheten Högalund, Attsjö Jöns Markussonsgård 1901. 07-fur-307. Lantmäteriet i Växjö

Laga skifte i Attsjö 1835. 07-fur-4 Lantmäteriet i Växjö.

Malmberg, Ingvar. Boendeförteckning för Attsjö 1537-2023.

Stefansson, Bodil. Claes Emil på Ljungbacken. Attsjö byalags hemsida. Gårdar. Attsjötorps torp. Berättelser.

Sandrell, Tore. E-post angående Valborg som gift. 2023.

Sandvall-Vallen, Valborg. Gamla minnen från 1900-talets början och framåt, handskrivet manus. Tore Sandrells avskrift 2016 som Word-fil.

Om branden 1890. Nya Vexiöbladet 24 juni 1890. Kungliga biblioteket.

Om branden 1890. Smålandsposten 26 juni 1890. Kungliga biblioteket

Familjen Tyra och August Karlsson på Högalund

När Tyra var tre år flyttade hon till Attsjö med far Magnus, mor Thilda och sina fem syskon. Året var 1909 och föräldrarna hade köpt Norregård efter att tidigare ha varit arrendatorer, bland annat på Prästbostället i Furuby. "Lillgullan" kallade Magnus sin yngsta dotter Tyra. Hon trivdes i skolan och hade lätt för sig. Efter konfirmationen kom ungdomsåren med logdans och hopaläggskalas. Två gånger om året samlades ungdomarna från Attsjö, Kårestad, Furuby och Västorp i någons hem. Ena gången var det pojkarna som bjöd, nästa gång flickorna. De kalasade, roade sig med lekar och dansade till klockan fyra på morgonen. Och roligt var det. På den tiden fick inte flickorna några cyklar så när det var logdans åkte de med pojkarna.

Tyra och August gifte sig den 12 december 1931. Foto: Mats Ljunggren.

Vid 20 års ålder träffade Tyra den sex år äldre August Karlsson från Penningsmo på en logdans. Fem år senare gifte de sig och fick dottern Maj-Britt. Tyras storebror Karl köpte Norregård 1934 och samma år blev fastigheten Högalund med affärsrörelsen till salu. August var snickare så den som brann för att bli handlare måste ha varit Tyra, helt i linje med det hon deklarerade på sin 90-års dag: "Jag är van att styra och ställa och det har jag gjort under hela mitt liv." Att Tyras föräldrar stöttade genom borgen måste varit avgörande för köpet. August beskrivs som lugn, försynt och trevlig. Inom familjen spelade han fiol men aldrig offentligt. August hade sin snickarverkstad i uthuset och var lite byasnickare, men arbetade mest hos Knut Lundell i Furuby, byggmästare och gift med Elsa, som var Tyras äldsta syster.

Affären var byns samlingspunkt. Där satt byborna och pratade medan de väntade på sina tidningar och brev. Anna-Maria som bodde i skolan hade kort tålamod och utbrast: - Nähä, Bengt Post kommer inte. Så försvann hon ut för att lyssna, men rätt som det var öppnade hon dörren och tjoade: - Nu hör jag motorcykeln! Strax därefter kom brevbäraren. 1941 föddes sonen Lennart och då blev Tyra heltidsarbetande tvåbarnsmor. Hon var duktig, gladlynt och mycket för att prata med folk, berättar Ingrid Stenholm, men rätt som det var kunde Tyra säga: -Nej nu måste jag springa in till ungen och ibland måste hon titta till hur det gick med brödbaket. Ingrid var fyra år äldre än Lennart och i barndomen träffades de ofta; på vintern samlades alla barnen för att åka kälke och leka i snön och så åkte de skolbil tillsammans till Furuby. Lennart var en pigg och pratsam pojke. På somrarna cyklade barnen och metade i Truls göl eller i Attsjön där de också badade.

1950 omkom August i en motorcykelolycka vid femtio års ålder. Då var dottern Maj-Britt arton och sonen Lennart bara nio. När Tyra blev ensam tyckte hon att det var skönt att ha affären så att hon kunde försörja sig och samtidigt kom i kontakt med mycket folk. De första åren hjälpte Maj-Britt till i affären, bl. a. cyklade hon med telefonbud till Attsjöbor utan telefon. 1954 gifte hon sig, flyttade till Kårestad Knutsgård och fick två söner. Mats Ljunggren på Lövängen i Attsjö minns hur hans mor skickade honom och lillebror till mormor Tyra med lantbrevbäraren Bengt Post. Där åkte de i hans lilla svarta Volkswagen tillsammans med de andra försändelserna. - Det var bara portot som saknades, kommenterar han. Sedan stannade de hos mormor några dagar. Bäst var det när hon sa: -Kom så går vi in i affären, så ska ni få lite godis! De fick ta själva och stoppade fickorna fulla. Mormor Tyra hade ingen kassaapparat utan räknade ihop allt för hand och förvarade pengarna i en av lådorna i den stora affärsdisken. Affären hade ett stort sortiment, dubbelt så stort som lanthandeln i Kårestad och var det något som efterfrågades, så tog hon hem det. Allt som inte rymdes i affären förvarades i förrådet vägg i vägg, i garderoberna på ovanvåningen, i uthuset eller i jordkällaren. Där hade hon silltunnorna och de stora svagdricksflaskorna i sina träförpackningar. I köket stod en stor kyl och en stor frys, samma sak i förrådet, så hon sålde smör, mjölk, glasspaket och glasspinnar också. Flera gånger i veckan kom brödbilen. Nästan varenda dag kom det leveranser påpekar Mats, som i tonåren hjälpte till att köra ner läskbackarna i jordkällaren, så de skulle hålla sig svala. - Tänk vad Tyra har sprungit i sina dar; upp på andra våningen, ut till jordkällaren och in i förråden, säger hans fru Ann-Britt. Reglerade öppettider fanns inte. När det var helgstängt gick man köksvägen.

Lennart bodde på Högalund hela sitt liv, men ville inte bli handlare. Han trivdes bäst ute i naturen, precis som Janne på Attsjötorp. De tyckte mycket om att meta tillsammans, men att gå i skolan var inte så roligt, för Attsjöpojarna hade mothåll och fick alltid skulden för allt som hände. Det var Harry Karlsson på Jössagårn (Jöns Markussonsgård) som körde skolskjutsen till Furuby. Alla barnen fick plats eftersom han kunde fälla ner ett extra mellansäte i bilen. På den tiden var det många i byn som inte hade bil, men fick låna Harrys för att köra till stan och uträtta sina ärenden. Janne och Lennart var bra kompisar under alla år. Den roligaste tiden var 1950- och början på 1960-talet när de var raggare och hade var sin Volkswagen 1200. Lennarts var ljusblå, Jannes var röd, Sixten på Norregård hade en grön och Penti på Torsagård, som kommit som krigsbarn från Finland, hade en svart. Onsdags- och lördagskvällarna körde killarna till

Växjö för att åka raggarrundan, det vill säga "cruisade" Storgatan fram till Mejeriet och sedan lika långsamt tillbaks på Västra Esplanaden och ibland plockad de upp några flickor. Ofta gick man på bio och såg Vilda Västern-filmer, helst med Charlton Heston och Clint Eastwood och så lyssnade de på Rock-and-roll med Elvis och Jerry Williams. Vid denna tid körde Janne mjölkbil och Lennart var skogsarbetare för Södra Skogsägarna. Han både högg och körde ut träden från skogen med skotare. Sixten Karlsson och Lennart hade också mycket roligt ihop när de fiskade med nät eller spö i byns sjöar eller kräftor i Kårestadån. Pålitlig är det ord som först infinner sig när Sixten ombeds att beskriva sin kusin på Högalund.

När Tyra stängde sin affär 1979, blev hon avtackad av hela byn och fick bland annat detta foto, som hennes barnbarn Mats Ljunggren nu har i sin ägo. Det ger oss en liten uppfattning om allt som rymdes i handelsboden. Vid 73 års ålder hade mormodern artros i knäna och en hel del andra krämpor, men att stänga affären blev en stor omställning. Tyra som var mycket social och van att jämt ha folk omkring sig, upplevde det till att börja med som om ingen kom och hälsade på henne längre.

Mats Ljunggren beskriver sin mormor som stark och rolig - och allt hann hon med. Ann-Britt plockar fram den gamla handskrivna receptboken med svarta vaxdukspärmar och väljer bland alla Tyras mat och kakrecept ut hennes specialitet, "Finska kaffebröd":

"425 gr smör 580 gr vetemjöl 4 msk strösocker 12 bittermandlar. Till pensling 1 äggvita 25 gr sötmandel. Beredning: Smöret tvättas mjölet siktas och bittermandeln skållas och rives ingredienserna arbetas väl på bakkbordet till en smidig deg av degen trillas avlånga fingertjocka stänger som sedan skäres av i lagom långa bitar. Dessa penslas med uppvispat äggvita och socker. Gräddas gulbruna i god ugnsvärme."

Tyras 90-årsdag firades i Kårestadstugan för alla som ville komma. Dagen innan uppmärksammades hon med en artikel i Smålandsposten. Reportern beskriver en aktiv kvinna som håller hemmet prydligt, lagar mat, sköter alla krukväxterna, matar hunden och katten, tvättar, stryker, manglar och lagar kläder. Sonen Lennarts stora fritidsintresse var jakt och fiske och de hjälptes åt att ta tillvara fångsten. Vissa tider blev det mycket i frysen. Tyra var ekonomiskt sinnad och att blodtrycksmedicinen kostade tre gånger mer i år än i fjor, visste hon.

Sedan ungdomen hade hon varit aktiv i kyrkliga syföreningen, men också med i styrelsen för Röda Korset i Furuby och i barnavårdsnämnden. Förr var Attsjö en bondby men nu fanns det bara en bonde kvar, påpekade Tyra. Många var det som Tyra genom åren hade måst följa till garven, men nu flyttade många barnfamiljer in till byn och det gladdde henne mycket.

Foto: Mats Ljunggren

Sommaren 2002 somnade Tyra in vid nittiosex års ålder. Kvar fanns många saker från affären, till exempel den stora ICA-skylden som hade hängt vid kassan. De andra emaljerade skyltarna kastades i samband med renovering och ombyggnad på 1960- talet och hamnade på skräphögen tillsammans med skräp från renoveringen.

På Högalund låg bland mycket annat jul-och nyårskort, knappar som tålde både kokning och strykning samt en God Jul-vimpel med plats för postadress och frimärke. I garderoberna på andra våningen hittades ett flertal kaffepumpor, som användes fram till 1950-talet, för att göra extra gott kokkaffe.

Sonen Lennart hade renoverat den stora gamla affärsdisken, som fick stå kvar tills huset skulle säljas 2010. Då visade sig att inredningen var byggd på plats. För att få ut disken från rummet blev man tvungen att ta bort både fönstret och fönsterkarmarna.

Foto: Bodil Stefansson 2023.

Källor:

Ingrid Stenholm från Lindeberg berättar 2023.

Jan-Olof Gustavsson på Attsjötorp berättar 2023.

Mats och Ann-Britt Ljunggren på Löväng berättar 2023.

Sixten Karlsson berättar 2023.

Smålandsposten den 27 januari 1996 om Tyra Karlsson 90 år.

Om faster Tyras affär på Högalund.

År 1934 köpte August och Tyra Karlsson fastigheten Högalund, där de flyttade in med sin tvååriga dotter Maj-Britt. I köpet ingick också lanthandeln. Snickaren August var född på torpet Penningsmo 1901. Tyra kom från Attsjö Norregård och var fem år yngre.

- Varför affären hette "August Karlssons Speceri- och diverseaffär" förstår jag inte, för det var ju faster Tyra som drev den med det var kanske så det var på den tiden, säger Allan Karlsson på Sköntorp fundersamt. Det var en lanthandel i den rätta bemärkelsen. Där fanns matvaror, spadar, grepar, kogrimmor, gummistövlar och hästskor. Allt som man behövde hade faster Tyra. Ja, inte alla slags matvaror, för mycket hade ju kunderna själv hemma, men socker, salt, mjöl och allting sånt där fanns det i mycket bra sortering i förrådet intill affären. Mor handlade till hushållet men hon köpte aldrig matbröd eller smör, vad jag kan minnas, däremot handlade hon knäckebröd. Inte förrän i tonåren började jag handla i affären själv och köpte då godis, veckotidningar, tobak och cigaretter. Det var Boy, Bill, Hudson och Robin Hood, men cigariller fick man ta sig till Oskar på Hassleryd för att köpa.

Längst bort på disken stod stället med tre pappersrullar och vågen, som användes flitigt eftersom mycket såldes i lösvikt, också generalsnuset. Det östes upp från en pappkartong på 30x30 cm och vägdes i pappersstrutar. Visst kunde det då lukta snus, men de starkaste luktminnena från affären är tjärad märling och lutfisk, inflikar Allans bror Ove.

Tyra i affären. Bilden fick hon av fotograf Sune Jonsson 1971. Foto: Mats Ljunggren.

På den långa disken stod glasburkar med karameller och där hämtades dagens post, för den hade faster Tyra också hand om. På den tiden var det ingen utdelning i brevlådor, utan posten kom till affären, så dit gick man någon gång framåt middagstid för att hämta både brev och tidningar och så kunde man lösa ut pensionen hos Faster Tyra. När brevbäraren kom varierade med vädret. Var det mycket dåligt väder blev det ingen post förrän framåt eftermiddagen. Då kom Bengt Post stänkande med en väska fram och en bak på sin trampcykel. Var och en hämtade sin post, förutom de från Attsjötorp som hade en två tre kilometer till affären, så för att slippa en massa onödigt spring, turades man om att hämta. Varje familj tog en vecka. På vintern var där fullt med folk som stod och väntade på posten och kunde värma sig vid en stor gammal järnkamin. Samtidigt passade dom på att handla och dryfta allt som fanns att prata om. Ja, affären fyllde en viktig social funktion. Tyra hade allt; porslin, konserver och prydnadssaker och var det något som inte fanns, beställde hon hem det, t. ex. köpte Ann-Britt och jag vår första frysbox av henne 1961. Cyklar tog hon hem om någon behövde. Det var service det, säger Allan.

Den enda lokal konkurrenten var Oskar på Hassleryd, som hade sin affär i en liten lokal uppe på andra våningen. Vad gällde jordbruksprodukter, hade de ungefär samma sortiment, men han sålde också hönsfoder. Oskar hämtade sina varor i Hovmantorp och levererade dem till kunderna med häst och vagn. Med tiden moderniserade han och skaffade moped, men måste då sluta med hönsfoder, för han hade ingen flakmoppe, bara en låda framtill på mopeden och en låda på pakethållaren.

Farbror Augusts snickarverkstad i uthuset var på cirka 25m² och där fanns träsvarv och snickarbänk. Fasters man var något av en byasnickare som reparerade, tillverkade lite möbler och skidor till barn i byn, men mest jobbade han ute på byggen. När August dog 1950 vid femtioett års ålder, fortsatte faster Thyra att driva affären på egen hand. Med tiden blev lanthandeln en ICA-butik. Varorna levererades regelbundet, men ICA ställde större och större krav. I affären fanns ett skåp med glasruta och där förvarades medvurst, ost och pålägg, men sedan skulle det vara kyldiskar och frysar och lastbryggor och allt sådant. Allt fler Attsjöbor arbetade i stan och handlade också där. I slutet av 1970-talet närmade sig Tyra de sjuttio och liksom sina föregångare hade hon ingen reglerad arbetstid, utan folk var vana att komma för att handla närhelst de behövde något. Dålig lönsamhet, stigande ålder och det att aldrig vara ledig, fick henne att stänga affären 1979, efter fyrtiofem år. Under nästan åttio års tid hade lanthandel varit byns samlingspunkt, konstaterar Allan vemodigt.

Källor:

Allan Karlsson berättar 2011.

Allan och Ove Karlsson berättar den 4 oktober 2023.